

Elżbieta Lipowicz

Praca socjalna z rodziną

diagnoza
projektowanie
zmiana

Elżbieta Lipowicz

**PRACA SOCJALNA
Z RODZINĄ**

DIAGNOZA – PROJEKTOWANIE – ZMIANA

ZIELONA GÓRA 2014

RADA WYDAWNICZA Andrzej Pieczyński (*przewodniczący*),
Beata Gabryś, Anna Walicka, Rafał Ciesielski,
Zdzisław Wołk, Krzysztof Witkowski, Bohdan Halczak,
Van Cao Long, Michał Drab, Marian Adamski, Marian Nowak,
Ryszard Błażyński (*sekretarz*)

RECENZJA *prof. zw. Anna Nowak*
prof. zw. Zdzisław Wołk

REDAKCJA *Beata Szczeszek*

REDAKCJA TECHNICZNA *Arkadiusz Sroka*

PROJEKT OKŁADKI *Jacek Papla*

219250

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2014

ISBN 978-83-7842-098-9

OFICyna WYDAWNICZA 65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel./faks (68) 328 78 64
UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO www.ow.uz.zgora.pl, e-mail: sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	5
1. PRACA SOCJALNA Z RODZINĄ – USTALENIA TEORETYCZNE	7
1.1. Kondycja i przemiany współczesnej rodziny	7
1.2. Pojęcie i cele pracy socjalnej na rzecz rodziny	13
1.2.1. Praca socjalna na rzecz rodziny a terapia	20
1.3. Systemowe założenia pracy socjalnej z rodziną	21
1.4. Zastosowanie empowermentu w pracy z rodziną	28
1.5. Zasady pracy socjalnej z rodziną	34
2. DIAGNOZA ŚRODOWISKA RODZINNEGO	39
2.1. Pojęcie i specyfika diagnozy rodziny	39
2.2. Aspekty i obszary analizy sytuacji rodzinnej	44
2.2.1. Potrzeby rodziny	45
2.2.2. Zmienne systemowe	49
2.2.3. Cykl życia rodzinnego	54
2.2.4. Siły i zasoby rodziny	58
2.2.5. Schemat analizy środowiska rodzinnego	62
2.3. Techniki diagnostyczne	69
2.3.1. Środowiskowy wywiad rodzinny	69
2.3.2. Techniki graficzne	82
3. PROJEKTOWANIE I EWALUACJA ZMIAN W ŚRODOWISKU RODZINNYM	93
3.1. Pojęcie i wyznaczniki projektu socjalnego	93
3.2. Fazy cyklu projektowania	95
3.2.1. Cele i obszary działania	96
3.2.2. Strategia	99
3.2.3. Zadania i zasoby	103
3.2.4. Kontrakt w pracy z rodziną	105
3.3. Ewaluacja i ocena działań w środowisku rodzinnym	108
3.4. Zakończenie interwencji	115
4. PRACA SOCJALNA Z RODZINĄ SKONFLIKTOWANĄ – MEDIACJE RODZINNE	123
4.1. Konfliktowość jako cecha współczesnej rodziny	123
4.2. Pojęcie, rodzaje i zasady postępowania mediacyjnego	129

4.3. Zastosowanie mediacji w pracy socjalnej z rodziną	132
4.4. Pracownik socjalny w roli mediatora rodzinnego	135
4.4.1. Funkcja i zadania mediatora rodzinnego	135
4.4.2. Etapy postępowania mediacyjnego	136
4.4.3. Techniki i ćwiczenia komunikacyjne w mediacjach rodzinnych	143
4.5. Możliwości i ograniczenia w stosowaniu mediacji rodzinnych	152
Zakończenie	155
Bibliografia	157

WSTĘP

Niewątpliwie mamy w Polsce wiele osób, instytucji, organizacji, które chcą pomagać rodzinom. Większość z nich wierzy, że uda im się przekształcić rodzinę dysfunkcyjną w nieco lepszy, bardziej funkcjonalny system rodzinny.

Prezentowana praca jest próbą zebrania w pewną całość podstawowych kwestii związanych z organizowaniem pracy socjalnej w rodzinie. Na rynku wydawniczym znajdujemy książki poświęcone zagadnieniom pracy socjalnej, jednak wspólną cechą tych publikacji jest dość fragmentaryczne traktowanie problematyki pracy socjalnej z rodziną. Rodzina najczęściej ujmowana jest w nich jako kontekst pracy indywidualnej z osobami dotkniętymi różnymi dysfunkcjami. Tymczasem już Mary Richmond [1917] podkreślała, że praca z przypadkiem nie może się powieść, jeśli jej podstawą nie uczynimy całej rodziny. Głównym warunkiem prowadzenia pracy socjalnej na rzecz rodziny jest spojrzenie na nią jako na całość większą niż prosta suma jej pojedynczych członków. Takie ujęcie nadaje jej sens i czyni bardziej skomplikowaną niż praca indywidualna.

Doprecyzowania wymaga użyty przez mnie termin „praca socjalna”. Dominuje przeświadczenie, że praca socjalna to działanie zarezerwowane dla osób wykonujących zawód pracownika socjalnego w instytucjach pomocy społecznej skoncentrowane głównie wokół problematyki ubóstwa i wykluczenia społecznego. Przyjęcie takiej perspektywy byłoby rażącym uproszczeniem i zawężeniem zagadnienia szczególnie w kontekście pracy socjalnej z rodzinami.

Praca socjalna na rzecz rodziny z pewnością nie mieści się w sztywno wyznaczonych ramach jednej instytucji czy profesji. Niewątpliwie najbardziej zintegrowanym środowiskiem, najmocniej identyfikującym się z celami i wartościami pracy socjalnej, są pracownicy socjalni zatrudnieni w ośrodkach pomocy społecznej. Liczne badania pokazują jednak, że w ich codziennych działaniach przeważają zadania o charakterze administracyjno-urzędniczym, a zadania z zakresu pracy socjalnej częściej podejmują inni pracownicy pomocy społecznej, jak chociażby asystenci rodzinni, pracownicy ośrodków interwencji kryzysowej czy wreszcie osoby zatrudnione w wielu organizacjach pozarządowych. Stosowany zatem w książce termin „pracownik socjalny” ma dla mnie szersze znaczenie i obejmuje przedstawicieli różnych profesji, niekoniecznie w rozumieniu ustawy o pomocy społecznej.

Współczesne rodziny borykają się z wieloma nowymi problemami, które wymagają także innego spojrzenia na cele pracy socjalnej w tym obszarze. Przemiany w strukturze

i funkcjach rodziny sprawiają, iż funkcja ekonomiczna coraz częściej przestaje być istotnym czynnikiem stabilności rodziny i trwałości małżeństwa, a rozwód nie zmienia już tak drastycznie sytuacji materialnej. Rośnie natomiast ranga funkcji osobowych i relacji opartych na wzajemnym uczuciu i porozumieniu. Na znaczeniu zyskała funkcja emocjonalno-ekspresyjna, nazywana też – bardzo obrazowo – funkcją miłości, a rodzina stała się głównym źródłem wsparcia i środowiskiem pozwalającym utrzymać równowagę emocjonalną.

W książce tej tradycyjny sposób myślenia o pracy socjalnej został poszerzony o bardziej nowoczesne teorie na temat funkcjonowania rodziny. Podstawę prezentowanych tu poglądów wyznacza teoria o systemach rodzinnych oraz popularna obecnie koncepcja empowerment, które szerzej omówiłam w pierwszym rozdziale opracowania. W kolejnych rozdziałach zostały poddane szczegółowej analizie zagadnienia związane z diagnostyką, projektowaniem i ewaluacją pracy socjalnej na rzecz rodziny. W każdym z nich starałam się przedstawić nie tylko znane i stosowane w Polsce rozwiązania, ale także te mniej popularne lub nieznanne u nas koncepcje, a sprawdzone i z powodzeniem stosowane w innych krajach. Ostatni rozdział w całości poświęcony został metodzie mediacji i możliwościom jej zastosowania na gruncie pracy socjalnej z rodziną. Mimo bogatej literatury na temat mediacji i jej ogromnej popularności – metoda ta jest rzadko opisywana z perspektywy celów i zadań realizowanych w ramach pracy socjalnej. W nielicznych dostępnych tekstach najczęściej wspomina się o niej przy okazji omawiania rozlicznych ról zawodowych pełnionych przez pracowników socjalnych. Tymczasem praca z rodziną oparta na metodzie mediacji to przykład rozwiązania, które łączy w sobie większość aktualnych postulatów dotyczących skutecznej pracy socjalnej.

Zaproponowany układ zagadnień nie jest i nie może być wyczerpujący z uwagi na złożoność materii, jaką jest rodzina. Wyrażam jednak nadzieję, że książka może być źródłem inspiracji dla studentów pracy socjalnej, poszukujących opracowań z zakresu metodyki pracy socjalnej i innych podobnie ukierunkowanych przedmiotów.

Zachęcając do lektury, chciałabym podkreślić twórczy charakter pracy socjalnej, która często bywa porównywana do sztuki. Typowe dla tego działania jest olbrzymie nasycenie bardzo zmiennymi interakcjami między ludźmi i ich otoczeniem społecznym. Ten aspekt pracy socjalnej najpełniej uwidacznia się właśnie w pracy z rodziną. Z dużą ostrożnością i wyczuciem należy zatem podchodzić do wszelkich zaleceń, zasad, praw i prawidłowości, gdy wkraczamy w nieznaną sferę obcej rodziny – sztywne trzymanie się reguł może być w tym przypadku wręcz szkodliwe. Uwaga ta dotyczy także treści zawartych w tej książce.